

A.S. BYATT

RAG
NA
RÖK

DE ONDERGANG
VAN DE GODEN

'Briljant [...] *Ragnarök* behoort ongetwijfeld tot het mooiste en scherpzinnigste wat Byatt ooit heeft geschreven.' — *The Independent*

'Byatt heeft een geheel eigen wereld geschapen, dankzij een heel bijzondere combinatie van verbeeldingskracht en verstand, sensuele poëzie en rationeel proza, de blijdschap van de jeugd en de wijsheid van de ouderdom.' — *The Guardian*

'Het is een genot je te verliezen in Byatts rijke beschrijvingen, nu eens fonkelend, dan weer huiveringwekkend.' — *The Telegraph*

'Zo krachtig als een vervloeking.'
— *The Sunday Times*

'Briljante, zeer intelligente en fel persoonlijke interpretatie van de Scandinavische mythologie [...] Geweldig.' — *Ursula K. Le Guin, Literary Review*

EEN PERSOONLIJKE HERVERTELLING VAN DE NOORDSE MYTHE OVER HET EINDE VAN DE WERELD

Terwijl Duitse bommen neerdalen op Londen, wordt een jong meisje geëvacueerd naar het platteland. Ze worstelt met de zin van haar nieuwe leven, waarvan de donkere, door oorlog geteisterde dagen ver afstaan van de vrede en liefde die in de kerk en op school worden gepredikt. Dan krijgt ze een exemplaar van *Asgard en de goden* — een boek met oude noordse mythen — in handen, en ze voelt onmiddellijk verwantschap met deze levendige, prachtige, angstaanjagende verhalen over het einde van de wereld.

Hoe kon dit kind weten dat vijftig jaar later veel van de vogels en bloemen die zij tijdens haar wandelingen naar school als vanzelfsprekend beschouwde, uitgestorven zouden zijn?

Oorlog, ecologische rampen en de vergankelijkheid van de wereld zijn slechts enkele van de thema's die A.S. Byatt verwerkt in *Ragnarök*, haar hervertelling van het slotverhaal van de noordse mythologie over de vernietiging van het leven op aarde en de ondergang van de goden. Het is een indrukwekkende roman over de kracht van verhalen en vormt een hoogtepunt in het oeuvre van 'een van de meest briljante geesten en sprekers van onze generatie' (*The Independent*).

www.uitgeverijorlando.nl

A.S. Byatt (1936) is een internationaal geliefd auteur van romans, essays en korte verhalen. Ze werd wereldberoemd met haar roman *Obsessie*, die werd bekroond met de Booker Prize. Van haar verschenen eveneens *Het boek van de kinderen*, *Klein zwart verhalenboek* en *De biograaf*. In 1999 werd zij benoemd tot Dame of the British Empire.

Ragnarök werd vertaald door Gerda Baardman en Marian Lameris.

A.S. BYATT

Ragnarök

De ondergang van de goden

Vertaald uit het Engels door
Gerda Baardman en Marian Lameris

uitgeverij
ORLANDO

© 2011 A.S. Byatt

Oorspronkelijke titel *Ragnarok. The End of the Gods*

Oorspronkelijke uitgever Canongate Books,
Edinburgh

© 2011/2023 Nederlandse vertaling Gerda Baard-
man en Marian Lameris en Uitgeverij Orlando bv,
Amsterdam

Published by arrangement with Canongate Books
Ltd, Edinburgh

Omslagillustratie Emma de Beer

Omslagontwerp Villa Grafica

© Foto auteur Michael Antonia

Zetwerk Pre Press Media Groep

ISBN 978 90 832938 4 4

NUR 302

www.uitgeverijorlando.nl

EEN TENGER KIND IN OORLOGSTIJD

Er was een tenger kind, dat drie jaar was toen de wereldoorlog begon. Ze kon zich nog heel vaag de tijd voor de oorlog herinneren toen er, zoals haar moeder haar vaak vertelde, volop honing, room en eieren waren. Ze was een tenger, ziekelijk, schriel kind, als een watersalamander, met fijn haar als rook in het zonlicht. De volwassenen stonden altijd klaar met waarschuwingen en verboden, omdat 'het oorlog was'. Het leven was een toestand waarin het oorlog was. Toch is, door een paradoxaal lot, het kind misschien alleen in leven gebleven doordat haar ouders uit de zwavelige lucht van een staalstad vol rokende schoorstenen verhuisd waren naar een provincieplaats die van geen enkel belang was voor vijandelijke bommenwerpers. Ze groeide op in het alledaagse paradijs van het Engelse platteland. Toen

ze vijf was, liep ze naar school, drie kilometer, door weilanden die vol sleutelbloemen, madeliefjes, boterbloemen en wikke stonden, omringd door hagen vol bloesem en later bessen, sleedoorn, meidoorn, hondsrozen, een enkele es met zijn roetzwarte knoppen. Als die tevoorschijn kwamen, zei haar moeder altijd: 'zo zwart als essenknoppen vroeg in maart'. Ook het lot van haar moeder was paradoxaal. Omdat het oorlog was, mocht ze volgens de wet een intellectueel leven leiden, intelligente jongens lesgeven, wat getrouwde vrouwen voor de oorlog niet mochten. Het tengere kind leerde heel vroeg lezen. Haar moeder was werkelijker, en liever, als het over groepjes letters op papier ging. Haar vader was afwezig. Hij vloog door de lucht, in de oorlog, in Afrika, in Griekenland, in Rome, in een wereld die alleen in boeken bestond. Ze kon zich hem nog wel herinneren. Hij had roodgouden haar en helderblauwe ogen, als een god.

Het tengere kind wist, zonder te weten dat ze het wist, dat de volwassenen angstig rekening hielden met een ophanden zijnde vernietiging. Ze stonden voor het einde van de wereld die ze kenden. Aan de Engelse plattelandswereld kwam geen einde, zoals aan veel andere, hij werd niet platgewalst of door legers in de modder gestampt. Maar de angst was altijd aanwezig, ook al praatte niemand er met het

tengere kind over. In haar hart wist ze dat haar stralende vader niet terug zou komen. Aan het eind van ieder jaar dronk de familie een glaasje cider op zijn behouden thuiskomst. Het tengere kind voelde zich wanhopig zonder te weten wat ze voelde.

HET EINDE VAN DE WERELD

Het begin

Het tengere kind vroeg zich minder af (zo lijkt het nu tenminste) waar ze zelf vandaan kwam en dacht meer na over die oude vraag: waarom is er iets, waarom is er niet niets? Met grote gulzigheid verslond ze verhalen, rijen zwarte teken­tjes op wit, die zich ont­popten als bergen en bomen, sterren, manen en zonnen, draken, dwergen en wouden waarin wolven, vossen en de duisternis waren. Ze vertelde haar eigen verhalen als ze door de velden liep, verhalen over wilde ruiters en diepe meren, over vriendelijke wezens en boosaardige heksen.

Op zeker moment, toen ze wat ouder was, ont­dekte ze *Asgard en de goden*. Het was een fors boek­werk in een groene band, met op de kaft een intri-

gerende, stormachtige afbeelding van de ruiters van Odins Wilde Jacht die door een bewolkte lucht tussen hoekige bliksemschichten door razen, vanuit de ingang van een donkere onderaardse grot bezorgd gadegeslagen door een dwerg met een muts op. Het boek stond vol ongelooflijk gedetailleerde, mysterieuze staalgravures van wolven en wilde wateren, verschijningen en zwevende vrouwen. Het was een geleerd boek en het was dan ook door haar moeder gebruikt als hulpmiddel bij haar examens in het Oudijlands en Vroegnoors. Maar het was Duits. Het was een bewerking van een boek van dr. W. Wägner. Het tengere kind las boeken altijd van kaft tot kaft. Ze las de inleiding, over de herontdekking van ‘de oude Germaanse wereld, met zijn geheimen en wonderen...’ Ze verwarde die Germanen met de *Germans*, de Duitsers. Ze droomde dat er Duitsers onder haar bed zaten, die eerst haar ouders in een groene kuil in een donker bos hadden gegooid en nu bezig waren de poten van haar bed door te zagen om haar te kunnen pakken en vernietigen. Wie waren die oude Germanen? Niet de *Germans* daarboven, die vanuit de nachtelijke hemel dood en verderf zaaiden.

Er stond ook in het boek dat het om de verhalen van ‘noordse’ volken ging, Noren, Denen en IJslanders. Het tengere kind was in Engeland een noor-

derling. Haar familie kwam uit een streek waar de Vikingen waren binnengevallen en zich gevestigd hadden. Dit waren haar verhalen. Het boek werd een passie.

Lezen deed ze vaak 's avonds laat, met een onder de dekens verborgen zaklantaarn of met het boek door een smal kiertje van de slaapkamerdeur naar een plek vaal licht op de verduisterde overloop geschoven. Een ander boek dat ze telkens weer las, was *De Christenreize* van John Bunyan. Ze voelde in haar botten de verlamme last die de man torste toen hij wegzakte in de poel Moedeloosheid, ze volgde zijn reizen door de wildernis en het dal der Schaduwen des Doods, zijn ontmoetingen met de reus Wanhoop en de duivel Apollyon. Bunyans verhaal had een duidelijke boodschap en betekenis. Heel anders dan *Asgard en de goden*. Dat boek was een verslag van een mysterie: hoe een wereld tot stand kwam die zich vulde met magische en machtige wezens en vervolgens tot een einde kwam. Een echt einde. Hét einde.

Op een van de illustraties stonden rotsen in het Reuzengebergte afgebeeld. Er stroomde een rivier door een kloof, waarboven hoge brokken steen uit-torenden met gezichtloze bijna-hoofden en stompen van bijna-armen, die tussen oprijzende zuilen stonden, zonder enige gelijkenis met een levende

gestalte. Eén helling was bedekt met grijze puntige boomtoppen. Vanaf de oever op de voorgrond tuurden piepkleine, mierachtige, bijna onzichtbare mensjes omhoog. Dunne wolkenluiers hingen tussen de gestalten en het lezende kind. Ze las:

De legenden over reuzen en draken ontstonden geleidelijk, zoals alle mythen. Eerst werden voorwerpen uit de natuur gezien als identiek met die vreemde wezens, daarna werden de rotsen en spleten hun woonplaatsen en ten slotte werden ze beschouwd als duidelijke persoonlijkheden en hadden ze hun eigen koninkrijk, Jotunheim.

De afbeelding verschafte het kind een intens, vreemd genoegen. Ze wist, zonder het onder woorden te kunnen brengen, dat juist die mate van vormeloosheid van de toch heel precies afgebeelde rotsen zo bevredigend was. Het lezende oog had de taak ze te laten leven en dat deed het ook, steeds weer, nooit twee keer hetzelfde leven, net zoals de kunstenaar het had bedoeld. Ze had gezien dat een struik of een boomstronk, die ze op haar wandeling door de weilanden uit de verte zag, heel even een in elkaar gedoken, grommende hond kon zijn, of dat een afhangende tak een slang kon zijn, compleet met glinsterende ogen en trillende gespleten tong.

Die manier van kijken was de oorsprong van de goden en reuzen.

De stenen reuzen maakten dat ze wilde schrijven.

Ze vulden de wereld met alarmerende energie en kracht.

Ze zag hun ongevormde gezichten als ze vanachter haar gasmasker naar zichzelf keek tijdens een alarmoefening.

Elke woensdag gingen de lagereschoolkinderen naar de Bijbelles in de plaatselijke kerk. De predikant was vriendelijk; er viel licht door een gekleurd raam boven zijn hoofd.

Er waren plaatjes en versjes over Jezus, zo zacht en zoet. Op een van die plaatjes hield hij op een open plek in het bos een preek voor een schare aandachtig luisterende, aajibare dieren, konijntjes, een ree, een eekhoorn, een ekster. De dieren waren echter dan de godmenschelijke figuur. Het tengere kind probeerde iets te voelen bij het plaatje maar dat lukte niet.

Ze leerden hardop bidden. Het tengere kind voelde intuïtief dat het slecht van haar was te denken dat haar woorden een wolk van wattige leegte in werden gezogen.

Ze dacht logisch, voor een kind. Ze begreep niet hoe zo'n aardige, lieve, goede God als de God tot

wie ze baden, de hele aarde om haar zondigheid kon veroordelen en onder water laten lopen, en zijn enige Zoon tot een afschuwelijke dood ten bate van iedereen kon veroordelen. Die dood leek niet veel geholpen te hebben. Het was oorlog. Misschien zou het altijd oorlog blijven. De strijders aan de andere kant waren slecht en niet verlost of misschien waren ze menselijk en gewond.

Het tengere kind dacht dat die verhalen – het lieve, wattige, zoete en zachte, en het barbaarse, offers brengende, triomfantelijke – allebei menselijke bedenksels waren, net als het leven van de reuzen in het Reuzengebergte. Geen van beide aspecten zette haar aan tot schrijven of stimuleerde haar verbeelding. Die werd erdoor verlamd. Ze probeerde te denken dat ze misschien wel zondig was omdat ze die dingen dacht. Misschien leek ze wel op Onwetendheid uit *De Christenreize*, die bij de hemelpoort in de kuil viel. Ze probeerde zich zondig te voelen.

Maar haar geest wendde zich af, naar waar hij levend was.